

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

INHOUD

EDITORIAAL - Bitter in de mond ...	.1
REDACTIONEEL.	.6
Jaargang	.6
Abonnementen 2014	.6
Abonnee of lid?	.7
WERKING IVV	.9
IVV viert gouden jubileum	.9
Kalender Activiteiten 50 Jaar	.10
Reglement Fotowedstrijd	.12
FLANDRIENS - Op de bank met Josée Elst	.15
ADVERTENTIE	.18
STREEKDRACHTEN - De mannenmode en de streekdracht na W.O.I	.19
VERSLAGEN.	.23
Boekvoorstelling "Brabantse Danstradities"	.23
IVV - Persconferentie.	.24
SPROKKELINGEN.	.25
VOLKSGEBRUIKEN - 'De bef jagen', een oude charivari-traditie	.27
AANKONDIGINGEN	.34
Wereldkampioenschap Hoogwerpen	.34
Open Cursusdag Vendelen.	.35
UNESCO.	.36
COLOFON	.36

v.u. G. Laekeman,
Dorpsstraat 83, 9190 Stekene

INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 38
NUMMER 5
MAART 2014

België
P.B.
9160 Lokeren 1
8/4264

VOLKSKUNST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING VAN DE
VLAAMSE VOLKSCULTUUR
Afgiftekantoor Lokeren 1 - P 706365

UNESCO

Het IVV is geaccrediteerd door UNESCO als
expertisecentrum voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 38 - nummer 5 - maart 2014

Aan dit nummer werkten mee:

Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Johan Lambrechts, Marcel Oelbrandt, Jos Van Eyken en Henri Vannoppen.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn of haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het gewone abonnementsgeld voor 2014 voor personen bedraagt 15 euro. Buitenlandse abonnees betalen 20 euro. Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 17,5 euro en ontvangen dan elk kwartaal twee gedrukte exemplaren. Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je samenvattingen van dansen en vendelreeksen afhalen en *Volkskunst* in digitaal formaat.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en naam en adres van de abonnee.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, Jubellaan 123, 2800 Mechelen, tel. 0496 593 523, e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

Alle IVV-uitgaven kunnen besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven, tel. 03 475 12 05, e-post bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be

EDITORIAAL

Bitter in de mond ...

... Maakt het hart gezond. Of toch niet? Bitterheid komt sluipend. Voor we het beseffen kruipt het in hart en nieren. We staan er mee op en gaan er mee slapen. Redenen om bitter te zijn liggen voor het grijpen. Hoe kunnen we bitterheid overwinnen? Pete Seeger - zaliger ondertussen – legde het ons vijftig jaar geleden in de mond: 'We shall overcome some day'. Een inspirerende tekst. En oh ja, wie zal er (over) winnen bij de komende verkiezingen? De kiezers werden alvast verleid met een puntzak heerlijke frietjes. Ondertussen mag IVV bogen op 50 jaar onafgebroken dienstverlening aan volkskunstminnend Vlaanderen.

Wat kunnen winters verschillen. Vorig jaar sneeuw en ijs tot begin april. De natuur anderhalve maand achteruit. Niets daarvan dit jaar. De hazelaar (*Coryllus avellana* L.) en zwarte els (*Alnus glutinosa* [L.] Gaertn.)

dragen bergen katjes in februari. De *Narcissus pseudonarcissus* L. of paasbloem kleurde tuinen en plantsoenen spaarzaam geel vanaf half februari. Geel is ook de gele gentiaan (*Gentiana lutea* L.). Om deze prachtige plant te zien bloeien moeten we wel klimmen tot in de Pyreneeën- of Alpenweiden. Daar tref je ze aan, tot manshoogte groot. Onder de grond een wortel waarvan Vesalius bijna 500 jaar geleden al dankbaar gebruik maakte om allerlei digestieve klachten te bestrijden. De traditie leeft voort in allerlei alcoholische dranken, 'Suze' is er zo een. We vinden de lange bruine flessen in bepaalde warenhuizen en de betere drankenhandel. Eén glaasje volstaat om een wat luie maag terug in de plooi te krijgen.

Figuur 1: de gele gentiaan of
Gentiana lutea L.

Bitterstoffen – in het geval van de gentiaan het zogenaamde

gentianopicroine – hebben een enorme kracht. Een oplossing van 1 op 200.000 smaakt nog steeds duidelijk bitter⁽¹⁾. Best te vergelijken met die sluipende bitterheid in het leven van een mens.

We hebben het leven graag à la carte. Alles moet maar geschieden zoals wij het wensen. Bitterheid komt na jarenlange trouwe en intense inzet zonder tastbare beloning. Wij wensten een rol van belang te spelen, maar de wereld had het anders met ons voor. Culinair specialist Herwig Van Hove heeft het niet zo voor al te bittere aperitieven. Ze nemen te veel de smaak weg van wat volgt. Vergelijkbaar wel met onze denkwereld. Eens de bitterheid doordringt tot in het menselijk brein, wordt alles als bitter ervaren. Het is een kunst om zich te bevrijden van de bittere ondertoon.

In 2008, toen we nog subsidie kregen van de Vlaamse Gemeenschap 'mochten' we een haalbaarheidsstudie uitvoeren. We bezochten 16 partner organisaties en stuurden een enquête naar 32 andere. De bedoeling bestond erin de plaats van IVV in de wereld van immaterieel cultureel erfgoed te bepalen. Vooral tijdens de bezoeken aan partners viel het op hoeveel onvrede er heerst bij leidinggevende personaliteiten in de culturele wereld. Stuk voor stuk kwamen we in contact met bekwame en hardwerkende mensen. Zo'n mensen leven met hart en ziel voor hun cultureel ideaal. Maar het cultuurlandschap is hopeloos versnipperd. Quasi niemand zit te wachten op wat bij ons met veel persoonlijke energie opborrelt. We koesteren het gevoel dat anderen het veel minder goed doen, maar desondanks toch in de prijzen vallen. Heldhaftige pogingen om ons gelijk te bewijzen blijven steken in administratieve modder, die Passendale bijna doet verbleken. We trekken ons terug in onze kille en vochtige loopgraven. De vorderende leeftijd versterkt enkel het gevoel dat ons onrecht wordt gedaan, onrecht als enig antwoord op onze roep om aandacht.

Foei, wat een negatieve denkbeelden! Kijk eens hoe rijk onze cultuur wel is. Puur goud, vloeibaar goud dat met de inspanningen van zovele anonieme vrijwilligers – eventueel ondersteund door verdienstelijke professionals - als een kabbelende beek binnen levende gemeenschappen vloeit. Wanneer we ons uit het bittere isolement kunnen bevrijden, ontdekken we de draagkracht van de solidariteit die bevrijdt.

Woorden wekken, voorbeelden trekken. Zo'n voorbeeld was Pete Seeger (2). Ver buiten de grenzen van de Verenigde Staten inspireerde hij massa's mensen met zijn liederen. In 1968 liepen de straten vol voor

1 http://nl.wikipedia.org/wiki/Gele_gentiaan (geraadpleegd op 3 maart 2014)

2 Pete Seeger (1919-2014) Het grote geweten van Amerika. De Standaard woensdag 29 januari 2014.

Open Cursusdag Vendelen

Zondag 30 maart 2014 te Aalst

Een 'open' cursusdag om verschillende strekkingen aan bod te laten komen en kennis te maken met geavanceerde vendeltechnieken.

Een samenwerking tussen Vendelen.net, het Instituut voor Vlaamse Volkskunst (IVV) en de Hoge Gilderaad der Kempen (HGK).

Het cursusmateriaal wordt verzorgd door IVV.

Programma

- Goliath van en door Volkskunstgroep Reynout - Dendermonde
- Lollypop van en door Volkskunstgroep Tijn Uylenspiegel - Sint-Katelijne-Waver
- Amerika van en door Vredon Spektakelgroep - Aalst
- Sessie Hoogwerpen
- Elk jaar besteden we ook aandacht aan de reeks die zal worden geveind tijdens de Europeade. Dit jaar is dat de reeks 'Dubbele Rockaert' van en door De Ronckaert - Halle-Zoersel

Praktisch

- Mee te brengen: Vlag en stok, lunchpakket (er is drank ter plaatse)
- Datum: zondag 30 maart 2014, van 10 tot 17 uur
- Plaats: Pierre Corneliskaai 28 te Aalst (aan de blauwe poort)
- Deelname in de kosten: 12 euro

Inschrijving en Betaling

Zo snel mogelijk inschrijven via de website www.vendelen.net (gelieve in te schrijven vóór 23 maart 2014) en het juiste bedrag overschrijven op rekening BE87 9730 4066 8494 van Vendelen.net met vermelding van 'OCV2014' en de naam van de deelnemer(s).

- (2) K.C. PEETERS. Eigen Aard. Overzicht van het Vlaamse Volksleven. Antwerpen, 1963, p. 379-380
- (3) M. SACRE en A. DE CORT. Volkspelen en volksvermaken in Vlaamsch-België. Merchtem, 1925, p. 180-181.
- (4) H. VANNOPPEN. Befjagen: de charivari van Midden-Brabant. Ons Heem, 1987, p. 205.
- (5) H. VANNOPPEN. O.c., p. 215.
- (6) Interview Henri Janssens. Erps-Kwerps, 1975.
- (7) Interview Leonie Vannoppen-Vanhoegaerden. Erps-Kwerps, 1968.
- (8) Interview Josephine De Putter-De Becker. Erps-Kwerps, 1978.
- (9) Interview Emiel De Koninck. Tildonk, 1975.
- (10) Interview Ferdinand Peeters. Erps-Kwerps, 1974.
- (12) Interview Ferdinand Peeters. Erps-Kwerps, 1974.
- (13) Interview Virginie Verheylewegen. Erps-Kwerps, 1984.
- (14) Art. Van onder het stof gehaald – De Veerle, 2013, nr. 4, p. 26.
- (15) Interview Maurits Janssens. Erps-Kwerps, 1980

Illustraties:

1. 'Hier offert men voor de arme man, Die geen bier betalen kan' in Noord-Brabant of de biertraktatie vergeten.
2. Te Diestbrug joeg men de bef met de slede, wanneer de vrouw van de man weg was rond 1880-1890 (Tekening Felix Stroobants, 1987)
3. Te Schoonaarde joeg men de bef, wanneer een meisje bedrogen was of wanneer er 'petrol in de soep was' in de periode 1890-1910 (Tekening Felix Stroobants, 1987)

AANKONDIGINGEN

Wereldkampioenschap Hoogwerpen

Donderdag 1 mei 2014 te Aalst

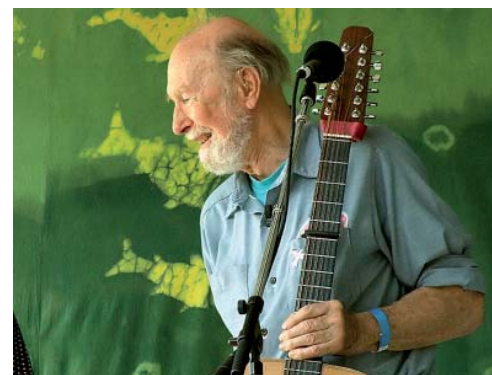
Voor de tweede maal richt hoogwerpers.be dit wereldkampioenschap in.

Meer info op:

wk.hoogwerpers.be

■ ■ ■

Leuven Vlaams: 'We shall overcome'(3) klonk het. Wie heeft deze op en top toegankelijke hymne niet proberen te tokkelen op gitaar? Dat

Figuur 2: Pete Seeger 88 jaar jong tijdens het Clearwater Festival op 16 juni 2007 (foto door Anthony Pepitone).

we ons bedienden van de taal van Shakespeare was geen bezwaar. Pete Seeger maakte stuk voor stuk pareltjes van diepgaande eenvoudige teksten. Nu we 100 jaar Wereldoorlog I herdenken is 'Where have all the flowers gone'(4) meer dan actueel. In 'What did you learn in school today'(5) hekelt Seeger het endoctrinerende leiderschap.

En wat hebben we geleerd over cultuurbeleid de voorbije legislatuur? Joke

Schauvliege, onze minister van cultuur, is geen endoctrinerende leider geweest. Gelukkig maar, want cultuur laat zich niet kooien. Onze minister heeft commissie na commissie laten werken. Het leek er herhaaldelijk op alsof ze gewoon aan het doorgeefloket zat, zich beroepend op wat 'de commissie' als advies had gegeven. Wanneer budgetaire problematiek opdook werd een advies van 'de commissie' iets gemakkelijker gemoduleerd. Onze minister probeerde met beperkte middelen cultuur te ondersteunen, met enige gevoeligheid voor lobbying. In de aanloop van de verkiezingen werkte ze - samen met Minister President Kris Peeters - gewillig mee aan de erkenning van de 'frietkot-cultuur' als Vlaams cultureel erfgoed(6)(7). We gunnen elkeen zijn of haar pakje frieten, zeker en vast. Meer dan 25.000 handtekeningen om de frietkotcultuur te laten erkennen: dat vegen we niet zomaar onder de vloermat. Voorzichtigheidshalve gaat het om de frietkotcultuur, en niet over de frieten op zichzelf. Wie het frietmuseum in Brugge heeft bezocht weet immers dat de oorsprong van de frieten niet ondubbelzinnig vaststaat(8). 'French fries' klinkt het

3 <http://www.youtube.com/watch?v=QhnPVP23rzo> (geraadpleegd op 2 maart 2014)

4 <http://www.youtube.com/watch?v=1y2Sllqy34> (geraadpleegd op 2 maart 2014)

5 <http://www.youtube.com/watch?v=Vucczlg98Gw> (geraadpleegd op 2 maart 2014)

6 Frietkoten erkend als cultureel erfgoed. Nieuwsblad 10 januari 2014.

7 Waarom onze frietkotcultuur maar net op tijd erfgoed werd. De Standaard zaterdag 11 en zondag 12 januari 2014.

8 <http://www.frietmuseum.be/nl/geschiedenis.htm>

in de Angelsaksische wereld. Sommige bronnen situeren het ontstaan in de Waalse maasvallei. Er zijn in ieder geval geen historische feiten die de friet als Vlaamse uitvinding bevestigen. Maar het staat electoraal goed als twee ministers, waaronder deze van cultuur, voor de camera frieten eten. Het staat wellicht ook historisch goed. We weten immers dat Vlaamse ministers in de komende legislatuur financiële mirakels zullen moeten verrichten en prioriteiten stellen(9). Zal er in die omstandigheden nog wel plaats zijn voor een minister van cultuur?

Figuur 3: medewerkers van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst ter gelegenheid van de persconferentie op 2 februari jl. (vlnr. Gert Laekeman, Stefaan Haesen, Hugo Bulterijst, Johan Lambrechts, Denise Verbraecken, Nicole Verbist, Gudrun Van Eynde, Dirk Janssens, Etienne Vankeirsbilck, Frans Monden).

Midden al die electorale drukte viert IVV 50 jaar werking ten dienste van de Vlaamse volkskunst. We mochten een diamontage tonen tijdens het nieuwjaarsfeest van de Vlaamse Volkskunstbeweging (VVKB) op zaterdag 18 januari jl. Op zondag 2 februari jl. mochten we in Stekene de pers en leden van het gemeentebestuur en de gemeenteraad verwelkomen(10). We testten meteen onze tentoonstellingswand uit in het lokaal van Volkskunstgroep Reintje Vos. Tijdens de persconferentie en de daaropvolgende pannenkoekenslag van Reintje Vos ter gelegenheid

Ze zongen het liedje 'Lalitjoelala' op de wijze van L'Etudiant passe". Ze plaatsten tenslotte een strowis voor de deur. Deze was natgemaakt en gaf veel damp en rook. De volksrechtspraak was voltrokken(13).

12. Een verklaring voor het befjagen

De dorpsgemeenschap en vooral de 'Jonkheid' wilde haar huwbare kandidaten beschermen. Er moest voldoende keuze op de huwelijksmarkt zijn. Een tweede of een derde huwelijk van een weduwnaar of het huwelijk van een weduwe betekende een huwelijkskandidate minder voor de overblijvende vrijgezellen. Op het platteland had men te kampen met een mannenoverschot.

13. Geen befjagen bij de notabelen voor 1914

Er werd geen befgejaagd wanneer de verleider of de bedrogen dochter tot de notabelen van het dorp behoorden. De burgemeester of de schepen, die zijn meid bedroog, kreeg geen charivari in Erps-Kwerps. De rijke pachtersdochter, die door de knecht bedrogen werd in Everberg, kreeg ook geen charivari in Midden-Brabant evenmin als de herenboer, die zijn meid bedroog in de 'patatenkelder' in Erps. Bij verkiezingsnederlagen werden de notabelen wel aangepakt.

14. De evolutie en de verdwijning van het befjagen

Het uithangen van de 'mak' en het maken van de ketelmuziek werden in de eerste fase vervangen door het zingen van spotliederen en door het uitplakken van spotgedichten. Het politiereglement van Steenokkerzeel uit 1926 vermeldde onder artikel 16: "De charivaris (groot vertier en scheldpartijen) zijn verboden bij dag en bij nacht wat ook de aanleiding ertoe mag zijn"(14).

Met de individualisering na de tweede wereldoorlog is ook het befjagen uit de Midden-Brabantse samenleving verdwenen. De laatste sporen van befjagen vonden we in Erps-Kwerps rond 1930-40 en in Nederokkerzeel rond 1955. Kort na 1934 kwam er ruzie bij een jong echtpaar op het gehucht Diestbrug onder Erps. De vrouw trok er uit en ging terug naar haar geboortedorp Nederokkerzeel. In Diestbrug werd dan met potten en pannen de bef gejaagd(15). In Nederokkerzeel gebeurde het nog in 1955 dat de pop werd uitgehangen, wanneer men overspel pleegde, liefst zo dicht mogelijk bij het huis van de minnaar.

Noten

(1) B.VAN DAM. Oud-Brabants dorpsleven. Wonen en werken op het Brabantse platteland. Oisterwijk, 1972, p. 225-226.

9 Gert Laekeman. Structuur-cultuur. Editoriaal Volkskunst 2013 nr.4.

10 Reintje Vos exposeert Vlaamse Volkskunst. Het Laatste Nieuws, dinsdag 4 februari 2014.

bef te jagen. Sommigen beweerden dat onder de befjagers ook vroegere bezoekers waren. De Duitse soldaten, die de wacht deden, kwamen er niet tussen. Het was volksrechtspraak 'Katzenmusik' en dat kenden ze ook. Voor de Duitse soldaten was dat geen storing van de openbare orde(10).

9. Befjagen in de Peperstraat te Erps in W.O.I

In een oud pachthof op de Peperstraat te Erps woonde in de eerste wereldoorlog een vrouw wier man in Nederland geïnterneerd was als Belgisch soldaat. Ze had tijdens de oorlog een verhouding met een andere man. De buurt ging hiermee niet akkoord. Er werd lawaai gemaakt met deksels en er werd muziek gespeeld. Boven de deur trof men de plaat met het volgende opschrift aan;

*"Ik ben hier in de nacht
Van Holland onverwacht,
Hier zien naar mijne vrouw,
Om te zien of ze mij nog is getrouw.
Feke pas op"(11).*

10. Befjagen in de Engerstraat te Erps in W.O.I

In de Engerstraat te Erps was een hoeve, waar de man tijdens de eerste wereldoorlog als Belgisch soldaat krijgsgevangen was in Duitsland. Zijn vrouw had een verhouding met de gast. Hier kwam ook een plaat boven de deur:

*"Uit Duitsland kwam een braaf piot
En keek dees nacht eens door het slot
Eens zien naar zijn vrouw
Om te zien of ze nog is getrouw
En zag, o hemel, dat is niet net
De gast met zijn vrouw in bed"(12).*

11. Befjagen in het Vissegat te Kwerps bij een vrouw, die met de Duitsers liep in W.O.I

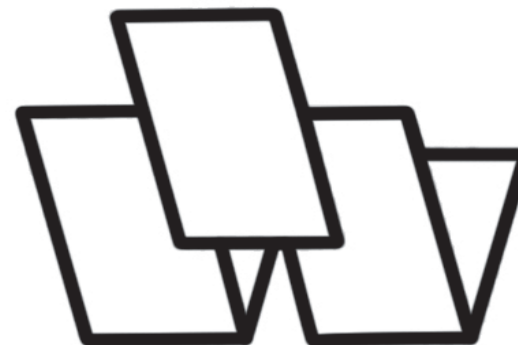
Een vrouw in de Vissegatstraat had volgens de burens een verhouding met de Duitsers. In 1918 werd er de bef gejaagd. Een kliek met als animatoren meestal jonge mannen, zorgde voor de organisatie. Ze maakten veel lawaai met potten en pannen. Ketels kwamen tevoorschijn, ijzeren banden van wagenwielen en zelfs de repen van de 'zijk'-karren. Alles werd in een sliert aaneengebonden en over de kasseien gesleurd.

van lichtmis, mocht de DVD met meer dan 70 dansen op een constante belangstelling rekenen. Het gaat over een uniek beeldarchief met maanden toewijding verzameld door onze medewerker Hugo Bulterijst. IVV zal in 2014 bij verschillende manifestaties en op verschillende plaatsen aanwezig zijn: festivals, vendel- en gildetreffen en musea (Kampenhout en Oostduinkerke). Op zaterdag 29 november e.k. sluit IVV het feestjaar af met een dansdag in Belsele. Een kalender en uitnodiging voor 29 november e.k. bevindt zich elders in deze aflevering van Volkskunst.

In 2008 werd Pete Seeger gevraagd of hij niet pessimistisch en bitter gestemd was door de realiteit. Het antwoord was even simpel als duidelijk: moeilijkheden en tegenkating werken inspirerend(11). Het weze een hart onder de riem voor IVV en zijn medewerkers en voor alle vrijwilligers en mensen van goede wil in de cultuursector.

Gert Laekeman

Voorzitter IVV

11 <http://www.nytimes.com/2014/01/29/arts/music/pete-seeger-songwriter-and-champion-of-folk-music-dies-at-94.html>

REDACTIONEEL

Jaargang

Tijdens het oplijsten van de verwezenlijkingen van het Vlaams Dansarchief en later het Instituut voor Vlaamse Volkskunst kwam het enkele maanden geleden tot een kleine discussie. Hoewel discussie een groot woord is voor iets wat je kan uitrekenen.

Op 15 maart 1977 verscheen het eerste nummer van Volkskunst, daar bestaat geen twijfel over. Een exemplaar van het nummer in kwestie werd gevonden. Ook de huidige jaargang kennen alle medewerkers: in 2013 waren we aan de 38ste jaargang. Hoe kan het dan dat we maar 37 jaar Volkskunst hebben en toch aan de 38ste jaargang zitten. Na wat opzoekingswerk blijkt er aan het einde van de vorige eeuw een vergissing gebeurd te zijn. In 1997 was er de 21ste jaargang en in 1999 al de 24ste.

Om dit euvel te verhelpen zal de 38ste jaargang doorlopen met de nummers 5 tot 8, zodat we in 2015 met de 39ste jaargang kunnen terug op het goede spoor te zitten.

Stefaan

Eindredacteur Volkskunst

■ ■ ■

Abonnementen 2014

Heb jij je abonnement reeds verlengd ?

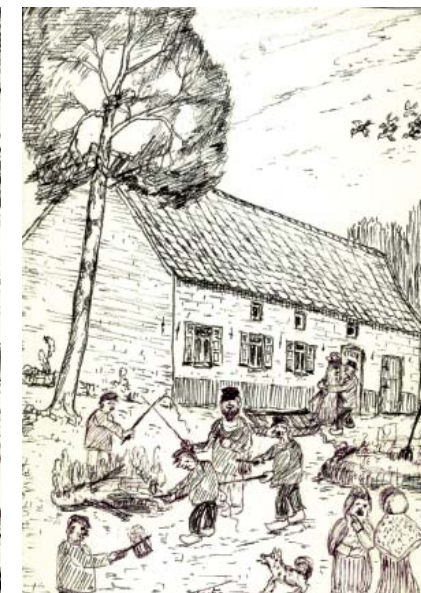
Goed zo ! Nog niet verlengd, kijk dan snel in de colofon achteraan deze Volkskunst en schrijf vandaag nog je abonnementsgeld over.

Bedankt!

■ ■ ■

Afbeelding 2.

Afbeelding 3.

7. Befjagen in Schoonaarde onder Erps-Kwerps bij bedrogen dochters in 1890-1910

Een rijke boerendochter uit het gehucht Schoonaarde werd bedrogen in 1896 door de zoon van de smid van Kwerps. Het was 'moetens' en de jonge man liet zijn bedrogen lief zitten. Ze verwachtte een kind en ze had geen 'vent'. Daarom werd de bef gejaagd op de Leuvensesteenweg, die toen nog uit kasseien bestond, voor de hoeve. Men hing een pop in de boom bij de hoeve. Zo had de bedrogen dochter ook een man, want de pop droeg een manskostuum(8). In 1910 werd een meisje in de Stationsstraat te Erps-Kwerps, op het gehucht Schoonaarde bedrogen. Aan het ouderlijk huis werd de bef gejaagd. Een wieg werd in de boom omhoog gehangen. Zo wist de buurt wat er gaande was(9).

8. Prostitutie in de Balkenstraat onder Erps-Kwerps in W.O.I

In de eerste wereldoorlog was er een weduwe met kinderen in de Balkenstraat, die grote armoede had. Ze woonde in de Leuvenstraat. Ze werd in de Balkenstraat gezien als 'redelijk licht'. In Erps zou men spreken van een 'vrouw van lichte zeden' Mannen kwamen er op bezoek en betaalden voor seksuele gemeenschap. Het was vooral voor eten voor de kinderen dat ze het deed. De burens reageerden daarop door de

- Een veel oudere man huwde met een veel jongere vrouw of omgekeerd
- Een weduwe of een weduwnaar trouwde een tweede of een derde keer
- Een man of een vrouw pleegde overspel, had ongeoorloofde seksuele relaties of deed aan prostitutie
- De man of de vrouw was weggelopen uit de echtelijke woning
- De man sloeg geregeld zijn vrouw of gedroeg zich niet goed
- De koster werd benoemd tegen de zin van de bevolking
- Bij verkiezingsnederlagen en bij politieke protesten
- Reacties tegen ongewenste personen en tegen ongewenste toestanden
- Reacties op kleine diefstallen(5).

5. Hoe verliep het befjagen?

Over het algemeen omvatte de ceremonie van het befjagen vier aspecten:

- Lawaai maken, drie dagen lang, voor het huis van de geviseerde persoon. Hiervoor gebruikte men ijzers van karwielen, kletsoren, klompen, muziekinstrumenten, potten en pannen.
- De pop of 'makke' (het typisch woord in Zaventem) aanbrengen per slede of gedragen, of de wieg aanbrengen voor de bedrogen moeder.
- De speech houden of het schamplied zingen.
- De pop of de wieg omhoog hangen in een boom in de naaste omgeving(6).

6. Befjagen op het gehucht Diestbrug onder Erps-Kwerps in 1880-1890

Een echtgenote afkomstig uit het gehucht Diestbrug van Erps-Kwerps maar wonend in de Balkenstraat, het noordelijk gehucht van Erps-Kwerps, liep weg van haar man. Ze was gehuwd in 1875. Ze ging terug naar haar ouderlijk huis op het gehucht Diestbrug. De bef werd gejaagd, toen de man zijn vrouw ging halen in Diestbrug. Via de Tiense Molen (Heersemmolen te Beisem) en de Donkerstraat bereikte hij Diestbrug. Een vrouwenpop op een slede werd door de befjagers in brand gestoken. Er werd met kletsen gezwierd. Het duurde drie dagen(6)

Abonnee of lid?

Beste Lezer,

Volkskunst is al 38 jaar het tijdschrift van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst. Elk kwartaal laten we je kennis maken met een aantal volkse 'gebruiken'. Van echte volksgebruiken over dansen, streekdracht en vendelzwaaien tot straffe verhalen en nog veel meer.

Abonnee

De kans is erg groot dat je deze Volkskunst ontvangt als abonnee. Er zijn verschillende abonnementsvormen zoals je elders kan lezen.

Als abonnee blijf je op de hoogte van onze werking, maar er is meer. Voor volkskunst-, volksdans- en vendelgroepen bieden we al enkele jaren een webabbonement aan. Zo'n abbonement met gepersonaliseerde toegang tot de IVV webstek heeft een paar extra'tjes. Zo heb je toegang tot het volledige digitale archief van Volkskunst en verder kan je met deze webtoegang een aantal samenvattingen van vendelreeksen en volksdansen afhalen. Het aanbod breidt steeds uit en de bedoeling is om weldra ook de uitverkochte bundels langs deze weg aan te bieden. Je leest het goed: inbegrepen in het webabbonement! Toegang tot het digitale archief van Volkskunst wordt ook verleend aan geregistreerde gebruikers van onze website. Een gids voor het gebruik van de IVV webstek verschijnt in een volgende Volkskunst.

Lid

Ben je geïnteresseerd om mee te werken in een van onze werkgroepen of aan een project, dan kan je lid worden van IVV. Je begint als 'toegetreden lid' en kan daarna 'effectief lid' worden met stemrecht in de Algemene Vergadering. In de colofon vind je de instructies om lid te worden. Als lid van IVV werk je dus mee aan de projecten of in een werkgroep en neem je twee keer per jaar deel aan de Algemene Vergadering. Een overzichtje van de activiteiten van elke werkgroep kan je terugvinden op de website

via het menu boven de foto's in de rubrieken van de verschillende werkgroepen.

Steun

Wens je geen lid te worden, maar IVV een financieel steuntje in de rug te geven, kan je steeds een bijdrage storten op onze bankrekening (zie colofon).

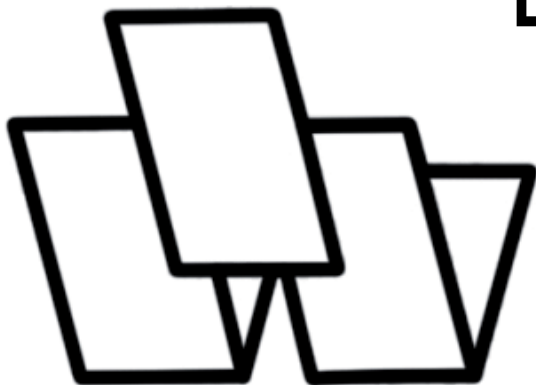
Adverteren

Bedrijven of organisaties die IVV wensen te sponsoren, kunnen een advertentie plaatsen in ons tijdschrift. Ook een plaatsje op de website moet tot de mogelijkheden behoren.

Voor meer informatie over al deze vormen van steun kan je terecht bij de secretaris via secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be of +32 496 593523.

Alvast bedankt !

Stefaan Haesen

1914), die in 1914 door de Duitsers doodgeschoten was in Kortenbergh, beschreef 'Het Befjagen'. Zijn zoon en ons medelid wijlen Joost Vandoren bezorgde ons deze tekst. Het geeft ons een beeld van de charivari in Kortenbergh rond 1890-1900: "De laatste befjacht greep plaats voor een veertigtal jaren. Zijn naam legt het niet uit. Toch het woord bef niet. Ziehier in wat het bestond. Een gebuur betrapte een huisgezin of was getuigen van een huisgezintoneeltje tussen man en vrouw. 't Zij om ter hardst schreeuwen, 't zij harde liefkozingen zoals het al eens gebeuren kan. De gebuur aanziet het als een plicht op te treden als vrederechter. Hij steekt het vuurtje aan, dat aanstonds aan het lopen gaat door 't dorp. 'Dezen avond de bef jagen aan het huis van X'. Ze zijn voorzien van een strooie man. Er wordt dadelijk overgegaan aan wie van beiden de eer toekomt voor hunnen deur verbrand te worden. De reden, de vrouwen alleen moeten die weten. Alle plichtsgetrouwe Kortenberghenaars en Kortenberghenaarsters zijn 's avonds op post gewapend met geen oorlogstuigen, maar de knechten van de pachthoven bezitten bijzonder tot dat doel vervaardigde zwepen, de meiden brengen deksels, ketels, emmers mede. De mannen horen de vrouwen. Kasterollen, buizen, emmers enz. De serenade begint. Met een oorverdovend geknal worden de zwepen tegen de grond geslingerd, overdonderd door het lawaai der ketelfanfare en het gehuil en gefluit der muzikanten, begeleid door het janken, het huilen en het loeien van honden, katten en koeien. En dat tot laat in de avond. Voldaan dan trekken de befjagers naar huis. De echtelingen zullen niet meer herbeginnen. Soms zelfs verhuizen ze om te kunnen voort twisten. Doch door dit middel is Kortenbergh bevrijd van een huwelijksdrama. 'De tijd verslindt de steden' en ook de goede gewoonten".

4. De omstandigheden waarin aan befjagen werd gedaan

In 1987 deden we een grondig onderzoek naar het befjagen in Midden-Brabant. 46 gevallen werden gedetailleerd onderzocht in de volgende gemeenten: Sterrebeek, Zaventem, Bertem, Erps-Kwerps, Meerbeek, Kortenbergh, Steenokkerzeel, Nederokkerzeel, Veltem-Beisem, Herent en Nossegem.

We vonden in Midden-Brabant 12 soorten omstandigheden terug waarin aan volksrechtspraak (het befjagen of het spotlied) gedaan werd:

- Een jonge dochter werd bedrogen
- De bruidegom 'roeft'. Hij laat het meisje zitten, die bij belofde te trouwen. Hij trouwt op het laatste moment met een ander meisje.
- Een meisje heeft meer dan één lief

met keten-, buizen- en pottengerammel, hoorngetoeter, zweepgekleets, belgerinkel, dollemansschreeuw en gehuil, waardoor de opgeruide volksmenigte van het platteland zich vaak op de ergernis wekkende personen wil wreken. Het bestaat niet enkel in heel België, maar ook in Noord-Nederland, in Beneden- en Midden-Duitsland, in Engeland, Frankrijk en Corsica. In beide laatste landen heet het charivari”(4).

De uitdrukkingen waardoor ons volk de ketelmuziek aanduidt zijn heel verschillend:

- schominkelen (West-Vlaanderen)
- de soem jagen (omstreken van Mechelen)
- de beest jagen (oostelijk deel van Oost-Vlaanderen en westelijk deel van Brabant)
- de kwa beest jagen (Asse)
- den os rijden, den os voeren (Tongeren en omstreken)
- den ezel drijven (Maaseik en Kessenich)
- de beest branden of verbranden (Essene, Lebbecke, Merchtem)
- plakken (Klein-Brabant)
- palakken (Merchtem)
- een serenade geven met vlekkenmuziek of kattenmuziek (Brussel, Molenbeek, Koekelberg, Jette)
- nen blikslag doen (Kerstbeek bij Tienen)
- toeten (Hageland)
- pannegatten (Goedsenhoven)
- bellemerkt houden (Aarschot en omstreken)
- slapen (tussen Aalst, Brussel, Aarschot en Mechelen)
- in de ploeg spannen (Turnhout, Hoogstraten en omstreken)
- een stroman zetten (in Oost-Vlaanderen, de Kempen en elders)
- een mahomet zetten (Ternat, Wemmel).

Meestal kwam de politie niet tussen. De serenade werd soms verschillende dagen achtereenvolgens herhaald, indien de politie de orde niet kon herstellen, of... de ogen sloot.

3. ‘Het befjagen’ in Kortenbergh, een origineel document

Victor Vandoren (1864-1930) uit Kortenbergh, muziekmeester van de fanfare ‘Eendracht Kortenbergh’ (‘de Fransen’) in 1919 gehuwd met Alberta of Bertha Noppen (1890-1973), weduwe van Theodoor Beyens (1880-

WERKING IVV

IVV viert gouden jubileum

Het Instituut voor Vlaamse Volkskunst - IVV vzw is toe aan het vijftigste werkjaar.

Op 17 oktober 1964 werd in het kasteel van Schoten een eerste vergadering gehouden rond het thema ‘inventarisatie en archiveren van Vlaamse volksdansen’. Tot de vergadering was opgeroepen door de ‘Kempense Volksculturele dagen’, de toenmalige inrichters van het ‘Volksdansenfestival van Schoten’. Samen met de twee afgevaardigden van deze organisatie: Frans ‘Sus’ Geens en Siegfried Verbeelen, waren volgende personen aanwezig: Omer François, René Lepeere, Nest Van Eynde, Étienne Vankeirsbilck en Fik Van Velthoven, Dré Pauwels was verontschuldigd.

Zij hebben de werking van deze organisatie, die later de naam ‘Vlaams Dansarchief’ kreeg, gestalte gegeven. In de eerste jaren werd begonnen met het optekenen van dansen die tot dan vooral door overlevering werden doorgegeven. Een eerste aandachtspunt was de streek van Achtel. Maar in de loop der jaren werd heel Vlaanderen bezocht en werden heel veel Vlaamse dansen genoteerd.

Na een tiental jaar kwam ook het vendelzwaaien in beeld. Maar het duurde nog eens tien jaar vooraleer de werkgroep Vlaams Vendelarchief daadwerkelijk aan de slag ging.

Ook de kledij werd niet vergeten en met de oprichting van een derde peiler: de Streekdrachtencommissie was de tijd rijp voor een naamsverandering. De vereniging die inmiddels al vzw was geworden, ging vanaf dan door het leven als ‘Instituut voor Vlaamse Volkskunst’. En dat doet ze nog. Om de werking van de andere werkgroepen te ondersteunen werden een aantal jaar geleden twee nieuwe werkgroepen opgericht. De eerste - Communicatie - kan als opvolger van de redactieraad van het tijdschrift Volkskunst gezien worden, maar het werkte terrein gaat veel ruimer: het gaat over alle interne en externe communicatie zoals tijdschrift, folder, publicaties, website en ander promotiemateriaal.

De werkgroep archiveren houdt zich bezig met het beheer van het eigen IVV-archief en van alle archieven die IVV de voorbije jaren in bewaring kreeg. Hiervoor wordt samengewerkt met KADOC, het archief- en documentatiecentrum van de Leuvense universiteit. De teller van het aantal ‘Archieven in Bewaring’ staat momenteel op elf, maar

wordt regelmatig verhoogd door nieuwe aanwinsten. De schenkers of bewaargevers verzekeren zich zo van een professionele bewaring en ontsluiting van hun zorgvuldig samengesteld archief.

Om de vijftigste verjaardag te vieren, trekt IVV dit jaar door het Vlaamse land met een kleine tentoonstelling. De talrijke publicaties die in de loop van deze 50 jaar werden uitgegeven staan er chronologisch en per thema op vermeld en geven een duidelijk beeld van wat onze vrijwilligers in de voorbije vijftig jaar hebben verwezenlijkt. 'Om niets', maar altijd met het doel om ons immaterieel cultureel erfgoed een plaats te geven in de toekomst, werken wij verder aan deze safeguarding (om het met een actueel modewoord te zeggen).

Stefaan Haesen
Secretaris IVV vzw

■ ■ ■

Kalender Activiteiten 50 Jaar

Bertembos: Ledenactiviteit

Zaterdag 5 april 2014

Daguitstap met etentje voor leden en hun partners

Leuven: Paasfeesten

Paasweekeinde (19, 20 en 21 april 2014)

met tentoonstelling en verkoopstand

Stekene: Tentoonstelling (eerste WE WAK en Erfgoeddag)

zaterdag 26 en zondag 27 april 2014

met tentoonstelling en verkoopstand

Genk: Genk danst!

zaterdag 3 mei 2014

met tentoonstelling en verkoopstand

VOLKSGEBRUIKEN

'De bef jagen', een oude charivari-traditie in Midden-Brabant, vooral in de fusie Kortenberg

Dr. Henri Vanoppen

1. Een foto uit Noord-Brabant als uitgangspunt!

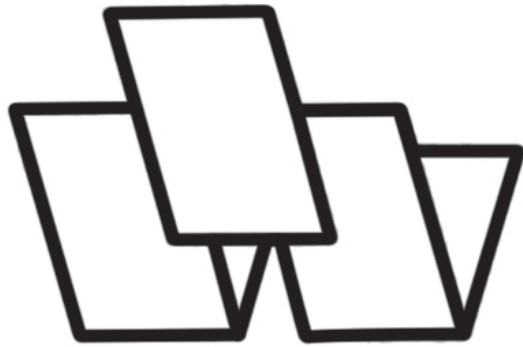
In het schitterende boek 'Oud-Brabants dorpsleven' van B. Van Dam verscheen een foto met als titel: 'Hier offert men voor de arme man, Die geen bier betalen kan'. Twee voddenpoppen hangen hoog in de bomen. Jongeren kijken beneden toe. Het gaat om een volksgericht. Er was geen vaatje bier getrakteerd door een bruidspaar aan de jongerengemeenschap bij een huwelijk. De burenplicht was niet vervuld. Het volksgericht volgde. De poppen of 'mennekes' hingen dan in de bomen langs de kerkweg in sommige Noord-Brabantse dorpen. Ze droegen een omgekeerde fles en een glas voorzien van een karton met de tekst: 'Hier offert men voor de arme man, Die geen bier betalen kan'(1). Dat is niet alleen typisch in Noord-Brabant maar ook in Belgisch Limburg. Men heeft er recht op het 'huilbier', een vaatje bij de bruid en één bij de bruidegom. De bruid moet afgekocht worden met 'huilbier'. In Neeroeteren en in Eisden (Limburg) hield men soms een week lang ketelmuziek, indien er geen bier gegeven werd(2).

Afbeelding 1.

2. Ketelmuziek of charivari in België en in verschillende Europese landen

M. Sacré en A. De Cort beschreven in 1925 het geheel als ketelmuziek: "Eén der eigenaardigste en meest verspreide volksgebruiken is voorzeker het vereren met ketelmuziek, ik bedoel de gans onwelkome serenade

1964 50 2014
JAAR

Instituut voor
Vlaamse Volkskunst

Vlaams Dansarchief
Vlaams Vendelarchief
Streekdrachtencommissie
Werkgroep Communicatie
Werkgroep Archiveren

Deurne: VVKB Meiboomplanting

zondag 4 mei 2014

met tentoonstelling en verkoopstand

Kampenhout: BCM

zondag 25 mei 2014

met tentoonstelling en verkoopstand

Wuustwezel: Gildefeest HGK

zondag 29 juni 2014

met tentoonstelling en verkoopstand

Schoten: Hello! Schoten

tussen 11 en 18 juli 2014

met tentoonstelling en eventueel verkoopstand

Oostduinkerke: folkloreavonden

alle vrijdagen van 4 juli tot en met 15 augustus

enkel verkoopstand en medewerking aan volkssporten

Westerlo: Internationaal Folklorefestival

zaterdag 9 en zondag 10 augustus

met tentoonstelling en verkoopstand

Izenberghe (Alveringem): Openluchtmuseum Bachten-de-Kupe

van maandag 11 tot vrijdag 15 augustus 2014

met tentoonstelling en verkoopstand

Vosselaar: Internationaal Folklorefestival Dophei

zaterdag 16 en zondag 17 augustus 2014

met tentoonstelling en verkoopstand

Stekene: Mossel-feest Reintje Vos

zaterdag 4 en zondag 5 oktober 2014

met tentoonstelling en verkoopstand

Belsele: Slotactiviteit in De Klavers

zaterdag 29 november 2014

met tentoonstelling en algemene vergadering

Hoogstraten: Vendeliersverbroedering

zondag 30 november 2014

met verkoopstand

Reglement Fotowedstrijd

Naar aanleiding van haar 50 jarig bestaan, richt het Instituut voor Vlaamse Volkskunst • IVV vzw in samenwerking met Fotoclub Close-Up een fotowedstrijd in. Het thema van deze wedstrijd is 'Volkskunst'.

1. Deelname

De leden van de Raad van Bestuur van IVV vzw en de juryleden van Close-up zijn uitgesloten van deelname.

Verder kan iedereen gratis deelnemen.

Elke deelnemer kan tot 6 foto's inzenden.

Dit wedstrijdreglement en het inschrijvingsformulier kunnen worden afgehaald van de IVV website.

Door het indienen van het inschrijvingsformulier aanvaardt de deelnemer de inhoud en alle clausules van dit reglement zonder voorbehoud, evenals alle beslissingen die de organisatie zal ondernemen om het goede verloop van de wedstrijd te verzekeren.

2. Onderwerp

Het thema van de wedstrijd is 'Volkskunst'. We verwachten foto's van volksdans, vendelzwaaien, klederdrachten en volksgebruiken.

Er worden prijzen uitgereikt in twee categorieën, met name HEDEN en VERLEDEN.

Voor de categorie HEDEN worden enkel foto's toegelaten die werden genomen in 2014 door de deelnemer zelf.

Blikvanger hiervan was de filmmontage van Hugo Bulterijst. Een dertigtal Vlaamse groepen bewijzen hoe mooi de Vlaamse dansen wel zijn. Zoiets te zien doet deugd aan het hart en zorgt voor de nodige vitamientjes om door te gaan op het ingeslagen pad.

Terwijl iedereen nog genoot van het traditionele "natje en droogje" kwamen de eerste leden van Reintje Vos toe. Want het was Lichtmis en dan "is er geen vrouweke zo arm, of ze maakt haar panneke warm". Ook deze Volkskunstgroep houdt de traditie van het pannenkoeken eten in ere.

En weet je waarom we dan pannenkoeken eten? Deze ronde, gouden lekkernijen staan symbool voor de zon die het overneemt van het duister.

Zouden ze bij Reintje Vos ook weten dat het geluk brengt om met de rechterhand een pannenkoek omhoog te gooien, terwijl in de linkerhand een gouden voorwerp wordt vastgehouden?

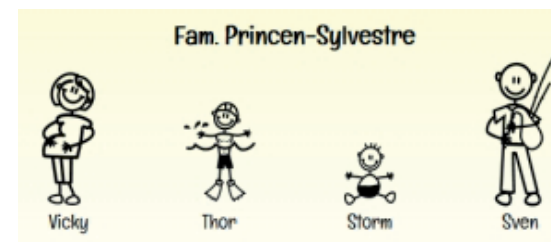
Johan

SPROKKELINGEN

Welkom

Op 17 januari 2014 zag Storm Princen het levenslicht in Brasschaat. Storm is het tweede zoontje voor Sven en Vicky Princen-Sylvestre en broertje van Thor. Een dikke proficiat aan iedereen betrokken bij dit nieuwe leven. Sven is medewerker van het Vlaams Vendelarchief.

<http://www.de-wensput.be/storm>

“Weet jij hoe oud deze dansen zijn?” vroeg Cécile me plots in de wagen op weg naar huis. Ik lees het antwoord in Hubert's boek. Verschillende van deze dansen werden al opgetekend in de eerste helft van de 19de eeuw. Maar in 1758 verscheen er al een handboek waarin klapmotieven beschreven worden. En twee eeuwen vroeger vermeldt een zekere Arbeau Thoinot stampmotieven in zijn Orchésographie (1588), bij de beschrijving van de Branle des sabots en de Branle des chevaux.

Besluit: Zolang er Hubert Boones zijn zal er nog volgens deze traditie gemusiceerd en gedanst worden. Daar ben ik zeker van. De titel van het boek is duidelijk. “Brabantse danstradities vol.1. Ik kijk reeds uit naar volume 2.

Johan

IVV - Persconferentie

Je weet het nu stilaan wel: in 2014 bestaat ons IVV 50 jaar.

Zou het toeval zijn dat dit jubileumjaar ingezet werd op 2 februari, lichtmis? Dit is precies in het midden tussen de 21ste december, winterwende en de kortste dag van het jaar, en 20 maart, de lente-equinox, wanneer dag en nacht even lang zijn.

Kan het symbolischer zijn? De eerste tekenen van nieuw leven komen tevoorschijn, de eerste lentelammeren worden geboren en voor de boer is de winterrust voorbij.

Juist op die dag stelde IVV in het ‘Vossenhol’ van Reintje Vos het programma ‘50 jaar IVV’ voor

Onze voorzitter Prof.dr. Gert Laekeman gaf een bondige toelichting over het ontstaan, de werking en de toekomst van het Instituut. Uiteraard kwamen ook de jubileumactiviteiten aan bod en nadien konden de burgemeester, schepenen en gemeenteraadsleden van Stekene en de afgevaardigden van Erfgoedcel Waasland genieten van de reizende tentoonstelling die hier voor de eerste keer opgesteld werd. De tentoonstelling zal tien maanden lang door Vlaanderen trekken en geeft een chronologisch overzicht van de mijlpalen in de Vlaamse volkskunst.

Voor de categorie VERLEDEN enkel foto's die niet in 2014 zijn genomen en die eigendom zijn van de deelnemer.

Een indicatieve lijst met optredens en festivals kan je terugvinden op de website van IVV .

3. Foto's

Foto's in kleur (ook sepia) en zwart-wit toegelaten.

De ingezonden foto's moeten afkomstig zijn van één opname. Een compositie van verschillende foto's is niet toegelaten.

De deelnemers zijn verantwoordelijk voor de authenticiteit van de ingezonden foto's.

Gebruik van een beeldbewerkingsprogramma om de foto's te retoucheren is toegelaten. Maar de foto's mogen slechts beperkt digitaal bewerkt worden. De bewerking mag enkel leiden tot een kwalitatief beter beeld. (bijv. rode ogen bijwerken)

De foto's dienen een zo getrouw mogelijke weergave van de werkelijkheid te zijn.

Elke foto moet geïdentificeerd zijn. Plaats en datum van opname, onderwerp, merk en type van het gebruikte toestel ... moeten ingevuld worden op het inschrijvingsformulier.

De deelnemers dienen de exclusieve rechten van de foto's te bezitten.

4. Indienen

Indienen van de foto's kan tot 7 november 2014.

De foto's kunnen worden verzonden met inschrijvingsformulier naar het secretariaat van IVV of per e-mail naar fotowedstrijd@instituutvlaamsevolkskunst.be.

Digitale foto's dienen in JPEG-format in een hoge beeldresolutie te worden aangeleverd.

5. Beoordeling

De jury bestaat uit drie leden van Fotoclub Close-Up. De voorzitter van IVV fungeert als wedstrijdcommissaris: hij maakt geen deel uit van de jury, maar leidt alles in goede banen. Hij zorgt er tevens voor dat de jury volstrekt anoniem de foto's kan beoordelen.

Een eventuele preselectie zal door de jury worden uitgevoerd.

De jury kiest drie winnaars in elke categorie.

6. Prijsuitreiking

De winnaars worden bekend gemaakt tijdens het evenement van IVV op 29 november.

Alle deelnemers zullen hiervoor een uitnodiging ontvangen.

De winnaars worden beloond met cadeauchques

- 1ste prijs t.w.v. 100 €
- 2de prijs t.w.v. 50 €
- 3de prijs t.w.v. 25 €

Elke deelnemer kan slechts één prijs winnen per categorie.

Bij een dispuut zal het bestuur van IVV in samenspraak met de juryleden van Fotoclub Close-Up een finale beslissing nemen.

7. Aansprakelijkheid

De organisatie kan niet aansprakelijk gesteld worden voor de eisen en/of klachten van personen die op de ingezonden beelden zijn afgebeeld. De aansprakelijkheid ligt bij de deelnemer (fotograaf). Vraag in het kader van de wet op de privacy zeker de toestemming van de mensen die je fotografeert. Overeenkomstig de bepalingen van de wet van 8 december 1992 met betrekking tot de bescherming van de persoonlijke levenssfeer aangaande de verwerking van persoonlijke gegevens, worden de gegevens opgenomen in een bestand. Deze gegevens zullen uitsluitend gebruikt worden in het kader van deze fotowedstrijd.

8. Rechten

Alle ingezonden foto's worden eigendom van IVV en mogen door IVV vrij gebruikt worden mits vermelding van de naam van de deelnemer.

De winnende foto's en een selectie van de inzendingen zullen worden tentoongesteld 29 november 2014 met vermelding van de naam van de deelnemer. De winnaars zullen ook bekend gemaakt worden in ons tijdschrift en op de website.

<http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>

Reglement en inschrijvingsformulier af te halen op:

<http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be/fotowedstrijd50jaar>

VERSLAGEN

Boekvoorstelling “Brabantse Danstradities”

maandag 16/12/13 - 20u30 (deuren: 19u30)

Zaal De Tromp - Dreef 7 - 3320 Holsbeek (Kortrijk-Dutse)

Ze waren er bijna allemaal, de dorpen uit Vlaams-Brabant, want in elk van deze dorpen heeft Hubert Boone een melodie of dans genoteerd: Steenokkerzeel, Nederokkerzeel, Humelgem, Berg, Kampenhout, Wakkerzeel, Holsbeek, Rotselaar, Erps-Kwerps, Kortenberg, Hever, Winksele, Meerbeek, Kortrijk-Dutse ... en nog vele anderen. Ook Leuven was er, Blanden, en zelfs Westerlo, de parel van de Kempen. Maar ja, Westerlo behoorde ook tot het oude Hertogdom Brabant.

Want Hubert Boone stelde weer een van zijn vele publicaties voor, en dit met de hulp van de ‘notabelen’: An Spaepen, schepen van cultuur van Kortrijk-Dutse, Patrick Mortier die de cd-uitgaf, Christien Vergauwen van Euprint, en Gert Laekeman. Het Vlaams Dansarchief van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst, werkte immers mee aan de realisatie van dit project.

Het was geen avond over een doemscenario wegens het gebrek van waardering van ons muzikaal- en danserfgoed. Of zoals Shirley Mc Laine in een van haar werken schrijft: Muziek bestaat alleen uit klanktrillingen en zou dus moeten gebruikt worden om te genezen of te verzachten. “Alles in het leven is een kwestie van elektromagnetische frequenties” zegt ze.” Trillingen en frequenties van muziekakkoorden hebben hun eigen genezende eigenschappen ... een soort klanktherapie. Muziek speelt een belangrijke rol in een samenleving – zowel in positieve als negatieve zin. Je hebt al iets van de negatieve resultaten gezien van de dissonante muziek in onze moderne wereld met drugs, rellen en geweld. Harmonie in alles is het gewenste effect omdat het positief is. Disharmonie produceert overeenkomstige malaise. Het is niet vreedzaam.”

Geen doemscenario dus. Integendeel. Een miniconcertje gespeeld door een mini-Limbrant was een mooi voorbeeld van deze harmonie. Lien en Maarten Schallenbergh uit Hever toonden eenvoudige paardansen. Het echte feest kon beginnen. De kleine dansvloer was zeer snel te klein. Wat we hier zagen was echte folklore. Geen spoor van showmaniertjes. Geheel natuurlijk, en o zo simpel. Er werd gelachen, gepraat, gedanst en ... gedronken, heel gemoedelijk en zonder haast.

9. Het matrozenpak bleef

In de 19de eeuw kwamen in Duitsland de matrozenpakjes in de mode zowel voor de jongens als voor de meisjes. De oudste foto gaf de latere keizer Willem II van Duitsland weer op 2-jarige leeftijd in 1861 in matrozenpakje. Willem II gebruikte later het matrozenpakje als publiciteit voor zijn vlootpolitiek. Die mode was naar ons land overgewaaid voor 1914, eerst in Brussel om dan zo over de provinciesteden en dorpen verspreid te worden. Het bleef hier vooral als kleding bij de plechtige communie voor de jongens, tot 1940 bestaan. De 'col marin' was ook in gebruik in sommige meisjespensionaten. Met W.O.II verdween het matrozenpakje.

Besluit:

W.O.I betekende een gehele ommekeer in de samenleving en in het alledaagse leven. De man van 1900 had een snor, een redingote en een hoge hoed, bolhoed of 'canotier'. De nieuwe man na 1920 had een gladgeschoren gezicht, haar plat gehouden met brillantine, een sportkostuum, een panamahoed of een pet. De bretellen waren vervangen door de broeksriem, de zakhorloge door de polshorloge. De streekdrachten verdwenen met W.O.I. De vrouwendracht hield langer stand dan de mannendracht. Het matrozenpak als kinderkledij hield stand tot W.O.II.

Bibliografie:

K.VELLE en P.VIAENE. Lichaam en hygiëne. Gent-Leuven, 1984. Miat Gent.
B. Aaftink en C.BOL. Cultuur en kledinggedrag in de 20ste eeuw. Groningen, 1985.
Beelden uit de Belle Epoque. Reader's Digest. Brussel, 1988, p. 56-59.
E.DEWIT en A.RUYTER. Kostuumgeschiedenis. Meppel, 1990.
L. BRUNIN. Geschiedenis van het kostuum. Antwerpen, 1968.
H.VANNOPPEN. Van hoed tot ondergoed. Streekdrachten in Vlaanderen. Leuven, 2010.
H.VANNOPPEN. Streekdrachten in onze gewesten. Gent, 1994.
H.VANNOPPEN. De streekdrachten in het aloude Hertogdom Brabant-De Brabantse Folklore, 1978, p. 31-105, p. 113-175.

Illustraties:

1. De notabele familie De Coster in Erps-Kwerps rond 1900. V.I.n.r. Theodoor De Coster, de pachter of herenboer op het Hof te Velde, zijn zuster Coleta Stuckens-De Coster uit Evere met 'kappetje' en lang kleed en zijn broer burgemeester Alfons De Coster van Erps-Kwerps met redingote en stijve opstaande 'col' (Collectie Erfgoedhuis Kortenbergh)
1. Sportieve pakken voor heren uit 1936, te koop bij Michiels te Brussel tegen 195 BEF (Collectie Erfgoedhuis Kortenbergh)

FLANDRIENS

Op de bank met Josée Elst

Wat ik van onze oude Vlaamsche liederen vinden kon, heb ik eenvoudig bijeengegaard op de wijze der folkloristen, die niets minachtend ter zijde laten wat, hoe kunstloos ook, eene eeuw of een volk kenschetst en licht werpt op de beschaving van vroegere tijden.

Ik handelde daarin nog als een zoon, die de gedenkenissen van zijn ouders – een boek hoe bevlekt en versleten, een kantwerk hoe verduurd en verscheurd, een antiek meubeltje hoe mank en vermemeld – eerbiedig bewaart, en ze met kinderlijke fierheid toonende, zegt: "dat komt nog van mijnen vader, van mijne moeder!". (Jan Bols, 16 februari 1897)

Ik weet niet of Josée Elst deze tekst ooit gelezen heeft. Maar hij resumeert wonderwel het heerlijke gesprek dat ik met haar had in haar appartement, vier hoog in hartje Borgerhout. Een ideale plek om dit stukje Antwerpen te bekijken. Ik heb een zwak voor zulke panorama's. Wat een stad! Zelfs op deze regenachtige mistige vrijdagnamiddag. Josée raadt mijn gedachten: "Mooier hè, dan al die rommel hier."

Josée Elst

*foto: fred scholiers
bron: vvk dedriesprong
- sept okt 2011*

Allemaal rommel? Dat geloof ik niet. Ik vraag me wel af hoe het mogelijk is in één leven zoveel documenten, brieven en herinneringen te verzamelen.

Dan begint ze te vertellen, een lang verhaal. Een volksorkestje staat op de commode klaar om me muzikaal te verwelkomen. Kompleet, met dirigent en danser erbij. Alle beeldjes in hout gesneden. "Komt uit Duitsland", zegt ze onnodig.

We gaan terug in de geschiedenis: 87 jaar geleden. Josée is pas geboren, in Antwerpen, nabij de haven. Vader heeft er een firma. Ze moet goed leren lezen en schrijven en rekenen. Als jong meisje komt ze in contact met alle lagen van de bevolking. Omgaan zowel met arbeiders als met hogere kaders... niet zo evident voor een brave getalenteerde juffrouw in die tijd.

Talenten heeft ze. Ze weet het en ze wil ze steeds maar uitbreiden. Ze volgt handel en studeert aan de Hogeschool voor Sociale Wetenschappen en aan de Katholieke Vlaamse Hogeschool. Bij Juffrouw Belpaire, een monument in het Vlaamse leven van toen. In deze hogeschool wil Marie Elisabeth Belpaire haar dierbaarste opvoedingsidealen voor meisjes verwezenlijkt zien: een intellectuele opleiding van de Vlaamse vrouw, gepaard gaande aan sociale bewustwording en religieuze vorming.

De interesse van Josée gaat echter nog verder. Ze houdt van kunst en volgt dus ook nog lessen in tekenen en schilderen. Zelfs film!

Ondertussen is de oorlog reeds een tijdje voorbij. Achttien jaar oud leert Josée de kajotsters kennen. En bij de kajotsters de volksdans. Wat een eerlijke en heerlijke ontspanning is dat! Vanaf dan vult volkskunst haar hele leven.

Kajotsters en volksdans... een hoofdstuk apart. In het begin van de zestiger jaren uit de vorige eeuw zette onze pastoor in Rotselaar drie meisjes uit die vereniging omdat “ze in bloesjes met korte mouwen dansten met de jongens”. Deze pastoor had waarschijnlijk “de Spiegel der Jongheyd” gelezen, een boekje dat omstreeks het midden van de 19de eeuw bij Joseph Meyer op de Grote Markt te Leuven werd gedrukt. Hierin werden alle mogelijke argumenten aangehaald om de jeugd erop te wijzen op “hoe gevaerlyk en hoe zondig het is te dansen. Of comedien, toneelspeelen, en diergelyke vermaeken by-te-woonen”. Op bladzijde 101 zal hij waarschijnlijk gelezen hebben dat dansen “de vriendinne is van de boosheyd, een verweksel tot de onkuysheyd, eene vyandinne van d'eerbaerheyd, en onweerdig van deugdelyke menschen geprezen te worden”.

De interesse voor de volkskunst wordt steeds groter en groter. Daarvoor zorgt haar moeder. Ze kwam uit de Kempen, de streek van Westmalle en Loenhout. Een bakermat van oude dansen en gebruiken. Na elke vergadering bij de kajotsters volgt er een spervuur van vragen: wat hebt ge vandaag gedanst? Uit welke streek kwamen die dansen. Hoe ging dat muziekske?

Jaar na jaar leert ze nieuwe dansen, maar ze maakt ook kennis met de groten uit de volkskunstwereld van toen: Armand Preud'homme, Willem De Meyer, Huig Hofman, Mon De Clopper...

Haar studies, de ervaring opgedaan tijdens het werk in de haven, en de wijze raad van vader Elst komen nu goed van pas. Ze heeft leren samenwerken met iedereen, ook met mensen die er een andere mening op na houden.

met een klippeke' rond 1900, maar de meesten waren gemoderniseerd, zeker de jongere generatie. De streekdrachten verdwenen bij de mannen veel sneller dan bij de vrouwen omdat de mannen meer buitenshuis kwamen. Ze verlieten hun dorp om hun dienstplicht te vervullen. Ze deden aan seizoenarbeid. Ze kwamen voor zaken in de stad en leerden er de stadsmode kennen. De vrouwen daarentegen leefden veel geïsoleerder en hadden minder contact met de stad.

6. De snor was in de mode voor 1914

De snor is de grote mode tijdens het 'Fin de Siècle'. Dat bleef zo tot 1914. De heren met een snor uit de burgerij gebruikten soms een 'snortas' of een 'snorrekop' om hun 'moustache' veilig te stellen tijdens het eten. De snor werd immers gekruld met een krulijzer.

7. Op zaterdagavond ging de man naar de barbier voor W.O.I

's Zondags moest de man glad geschoren in de kerk verschijnen. Voor 1914 ging de man 's zaterdagsavonds naar de barbier om het haar te knippen en om zich te laten scheren. Dat gebeurde meestal in de herberg. Het scheermes en het scheerkannetje behoorden tot de uitrusting van de barbier. Bij het scheermes paste de lederen riem om het scheermes aan te wetten en de schuimzeep. De haarsnijmachine of 'tondeuze' was van latere datum. In Meerbeek ging men naar de barbiers bij 'Jakke' Ginis-Jacobs in de Dorpstraat, bij 'Frainge' Buelens, schoenmaker en barbier in de Sint-Antoniusstraat of bij Felix Volkaerts, barbier en kleermaker in de Hulstbergstraat.

8. De Amerikanen zorgden voor het gladgeschoren gezicht

Desnorren en baarden verdwenen na W.O.I. Het was de Amerikaanse mode van het gladgeschoren gezicht. De Amerikaan Gillette hielp hen daarbij. Hij lag in 1901 in Boston aan de basis van de veiligheidsscheermessen. Na W.O.I werd de gillettehouder met de mesjes, die men kon vervangen, populair.

Na W.O.I droegen de heren het haar met een streep met een scheiding (midden, links, rechts). Brillantine moest na W.O.I het haar van de man in de juiste plooi leggen. Brillantine was de uitvinding van de Franse parfummaker Edouard Pinaud, die het in 1900 presenteerde op de Wereldtentoonstelling van Parijs. De coiffeur of haarkapper ontstond als een nieuw beroep. Hij verving de barbier. De combinatie van herberg en herenkapsalon bleef op het platteland nog bestaan zelfs nog na W.O.II. b.v. Louis Van Campenhout in de Kwikstraat te Everberg en 'de Lange' Van Tilt in de Dorpsstraat te Meerbeek.

grijs met zwarte en witte draden doorweven zodanig dat men vierkante motieven bekwam. Edward VII was jarenlang Prins van Wales, in het Frans 'Prince de Galles' en volgde eerst in 1901 zijn moeder koningin Victoria in het Britse Imperium op. Hij stierf in 1910 en bepaalde zeer sterk de mode van zijn tijd.

Ook de sport heeft haar invloed op de herenmode. Het sportkostuum werd soms zelfs dagelijkse dracht. In de jaren '30 verschenen de sportieve pakken voor heren met de brede broeken. Men verkocht dergelijke pakken bij Michiels in de Hoogstraat te Brussel in 1936 aan 195 BEF. De 'molières' werden populair als schoenen. Het waren lage veterschoenen.

Afbeelding 2.

De bretellen van voor W.O.I werden vervangen door de broeksriem. De trenchcoat of sportieve regenjas, die herinnerde aan de 'tranchees' of loopgraven uit W.O.I werd mode in de jaren '30. Het was de kledij van de Engelse en Franse soldaten. Een regenjas heette men in Erps-Kwerps in de jaren 1960 nog 'nen trens'.

Op het platteland droegen oudere heren nog een vals hemd met een afzonderlijk borststuk, een afzonderlijke halsboord of 'col' en afzonderlijke manchetten. De landbouwers op het platteland reageerden op de bedienden in de stad of op de 'witte boorden' met afgunst en gewoonlijk eindigde de discussie met 'Col en manchet, en voorts gene fret'. Het borststuk, de 'col' en de 'manchetten' waren in celluloïde.

4. Het polshorloge verving het zakhorloge

Voor 1914 was het zakhorloge een statussymbool voor de goed geklede heer. De horlogeketting was duidelijk zichtbaar op de officiële familiefoto's. Dat had ook zijn gevolgen voor het kostuum. De vest of 'gilet' was niet meer noodzakelijk. Vanaf dan kon men de vest vervangen door een pull.

5. De streekdracht voor mannen was reeds verdwenen voor 1914

De mannen verburgerlijkten veel sneller dan de vrouwen. Soms zag men nog bejaarde lieden met een blauwe kiel of 'fuik' of met een faas of 'mutske

Huig Hofman en Mon De Clopper kunnen erover meespreken. In VDCV, KVVf, VVKB en het Verbond voor Vlaamse Volkskunst was ze niet zomaar een meeloper. Aan improvisatie en onnodig gebabbel heeft ze een broertje dood. Een rationele en gestructureerde aanpak, dat wil ze. Wat kost een Europeade? Hoe financieren we het verblijf van buitenlandse groepen? Hoe geraak ik aan subsidies voor mijn volkskunstfederatie? Ze schrijft alles mooi op, ziet niets over het hoofd, en praat met politici, met het ministerie, met de minister zelf.

Vandaag vertelt ze me met dankbaarheid en fierheid over dat drukke leven. Dankbaarheid voor de steun die ze steeds van haar ouders kreeg. "Doe iets...maar maak er iets van" hield vader haar steeds voor.

En of ze er iets van gemaakt heeft? Trouw aan haar afkomst: Vlaams en christelijk. Met cultuur steeds op de bovenste plank. Ik heb hier nog stof genoeg voor een tweede artikeltje in een volgend volkskunstnummer.

Tijdens het voor haar moeilijke gezondheidsjaar 2013 krijgt ze als tachtiger van een kamergenoot in het hospitaal nog een opdracht mee:

"Josée, gij hebt nog een taak te vervullen!"

Is dat niet formidabel?

Johan

ADVERTENTIE

Jan De Maertelaere bvba

the best bobbins in the world

Welkom op onze nieuwe website

www.bobbins.be

Jan De Maertelaere bvba
Bedrijvenlaan 12 | B-9080 Lochristi | Belgium
T 0032 (0)9 230 67 18 | F 0032 (0)9 232 11 75
jan@bobbins.be

STREEKDRACHTEN

De mannenmode en de streekdracht van de man met de snor en de hoge hoed uit de Belle Epoque naar de sportieve man met de pet en een gladgeschoren gelaat na W.O.I

Dr. Henri Vannoppen

1. Het hoofddeksel bepaalde de status in de Belle Epoque

Op het einde van de 19de eeuw kwamen de hoge hoed en de bolhoed op. In de zomer de platte strohoed, de 'canotier' of 'den tits'. De naam 'tits' kwam van het Duitse warenhuis 'Tiedz' in Antwerpen, die deze hoeden verkocht. We kennen de 'canotier' beter als Maurice Chevalierhoed. De hoge hoed was er voor grote plechtigheden. De bolhoed was er voor de kleine burgerij. Zelfs meester-metselaars controleerden hun werf voor W.O.I met de bolhoed. Ook de panamahoed met soepele bladeren van een plant in Centraal-Amerika werd populair. Deze plant was eigenlijk de Carludovica Palmata. De hoeden kwamen uit de provincie Manabi in Ecuador en werden via Panama naar Europa gevoerd, vandaar de naam Panamahoed. Arbeiders, ambachtslui en kleine bedienden droegen de pet.

2. Het herenkostuum voor W.O.I

Voor de heren golden toen typische donkere kleuren. Rond 1900 bestond het kostuum uit de jas, de vest (gilet) en de broek. Bij recepties had men de jacquet of de redingote met de hoge hoed. Men vond hoge hemdsboorden naast platte hemdsboorden.

Afbeelding 1.

3. De Prins van Wales en de sport bepaalden de mode na W.O.I

Edward, Prins van Wales, later Edward VIII van Engeland, bepaalde de herenmode na W.O.I. Dat was traditie bij de Windsors. Zijn grootvader koning Edward VII lag aan de basis van de 'Prince de Galles' tijdens de Belle Epoque. Het was een wollen stof,